№ 211. Київ. Середа, 19 вересня (сентября) 1907 р. Ціна окремого № 4 коп. № 211.

РАДА

газета політична, економична і літературна

ВИХОДИТЬ ЩО-ДНЯ, ОКРІМ ПОНЕДІЛКІВ

Рік другий.

Адреса редакції і головної контори:
у Київі, Велика Підвальна вул. д. 6.
біля Золотих воріт.

Телефон 1458.

Умови передплати на рік 1907:
З приставкою і пересилкою: на рік 6 карб., на півроку 3 карб. 25 коп., на 3 міс. 1 карб. 75 коп., на 1 міс. 65 к., окрем. № 4 коп.
За границю: на рік 11 карб., на півроку 5 карб. 50 к., на 3 міс. 2 карб. 75 коп., на 1 міс. 1 карб.
Передплата приймається тільки з 1-го числа кожного місяця.
За зміну адреси 30 коп.

Авторі рукописів повинні подавати своє прізвище і адресу. Редакція може скорочувати і зміняти статті; більші статті, до друку негодящі, переховуються в редакції 3 місяці і висилаються авторам їх коштом, а дрібні замітки й дописи одразу знищуються.

Рукописи, на яких не зазначені умови друку, вважаються безплатними.

Умови друкування оповісток:
За рядок попереду тексту, або за його місце платиться: за перший раз 40 коп., за другий 20 коп.
За рядок після тексту: за перший раз 20 коп., за другий—10 коп. Хто шукає заробітку, платить за оповістку в 3 рядки 10 коп. за раз.

Театр Т-ва Грамотности. Т-во укр. арт. під. орудою Миколи Садовського.

Сьогодня 19 сент., виставлено буде: **„Бурлака“**. Др. на 5 д. Карпенка-Карого. Діеві люде: О. Герцик, Г. Ніжинська, О. Полянська, М. Садовський, Г. Березовський, П. Білавин, В. Верховинець, І. Загорський, І. Ковалевський, О. Корольчук, М. Колесник, І. Мар'яненко, Ю. Милович, С. Паньківський, О. Певний, Є. Тобілевич, М. Тихонович.

Початок вистав у 8 год. веч.

Завтра 20 сент. „МАРТИН БОРУЛЯ“.

Капельмейстер Густав Єлінек. Відповідальний режісер М. Садовський.

Театр „СОЛОВЦОВ“. Сезон 1907—1908. Дирекція І. Є. Дуван-Торцова.

Сьогодня, 19 сент. „ГУСАРСКАЯ ЛЮБОВЬ“ ком. на 4 д. Кадельбурга. 20-го „БОРЬБА ЗА ПРЕСТОЛЪ“, др. на 5 д. 6 к. 21-го „ЛОРЕНЗАЧЧІО“, др. на 5 д. по Альфреду-де Мюсе. 22-го вранці спект. лекція; лек. В. А. Чаговец; „ГОРЕ ОТЪ УМА“ ціла п'еса.

Готується до вистави: 1) „ВОРЪ“, ком. на 3 д.

Удень з 10 до 3 г. білети продаються на Хрещатику № 25, маг. „Бр. Коген“ (проти почти).

Городський театр. Дірекція С. В. Брикіна.

Сьогодня 19 сент. „РУСАЛКА“. Бер. уч.: Д-ки Балановська, Білявська, Нігина, Д.д. Оріщкевич, Шувалов і инш.

Початок о 8 год. веч.

20-го „ДУБРОВСКІЙ“. 21-го „ФРА-ДЬЯВОЛО“. 22-го „ГУГЕНОТЫ“.

Свободний художник Римської Королівської Філярмонії **Н. Г. ТРИКУЛЕВСЬКА.**

Лекції співу (метод. проф. Петтіні, Котоні, Гарджіа), постановка голосу, фразіровка, стиль **поправка перетомлених через негарну постановку голосів** особими способами.

Для тих, що вчаться по шкодах, льготні умови. **Проба голосів безплатно.** Приймові години од 11—1 і од 5—7 що-дня М. Благовіщенська, 36, кв. 7. 25—8

Цими днями вийде чергова книжка журнала „УКРАЇНА“

№ 9. Сентябрь.

Зміст.

ЧАСТИНА І.

І. П. Стебницький. З архива Д. Л. Мордовцева П. І. **Стешенко.** Історія української драми. Розділ V. (Далі). **Ш. Андрій Яковлев.** Намістники державці і старости господарського замку Черкаського в кінці XV і в XVI в.в. IV. Сповідь віроучителя сектанта („Історія моєї жизні“). З передмовою **Г. Вашкевича.** (Кінець) V. **С. Петлюра.** Вірша 1786 року на київських чепців. VI. **Бібліографія:** а) Воспоминанія Вл. Дебагорія-Мокрієвича. **С. П-ра** б) Проф. М. Сумцов: Леонардо з Вінчи. **Д. Д-ко;** в) Іван Кревецький. Корифеї російської критики і українське письменство І. В. І. Белінський. **С. Петлюра;** г) Журналы агрономическаго совѣщанія при Кіевской губернской управѣ съ участіемъ представителей потребительныхъ обществъ Кіевской губерніи. **В. Садовський.** VII. По журналах. VIII. Нові книжки.

ЧАСТИНА ІІ.

І. **С. Петлюра.** Пам'яти Івана Тобілевича (Карпенка-Карого) † 2 сентября ІІ. **С. П-ра. З українського життя.** З діяльности українських політичних партій перед виборами. Українські кафедри по вищих школах на Україні. Репресії проти українських газет та інституцій.

Редактор-видавець **В. Науменко.**

Вийшла подвійна книжка (за серп. і верес.) журналу „Літературно-Науковий Вістник“

Зміст: Іван Франко: Великий шум (далі)—**Ол. Маритчак:** Я прозрів у дивну хвилю (вірш).—**Микола Садовський:** Мої театральні згадки (далі).—**Мих. Грушевський:** Богданові роковини. **Олесь:** Моїй матери (вірш).—**Вол. Винниченко:** Великий Монох (п'єса на III розділи) (докінчення). **Ю. Будяк:** Проклятте й стогін обнялись (вірш) **Мих. Грушевський:** Студії з економічної історії України (далі).—**Василь Мова (Лиманський):** Старе гніздо й молоді птахи (драматичні образи) (далі). **В. Ко-ий:** Національно-територіальні межі України і територій инших областей Росії (далі).—**Ів. Франко:** Середні віки і їх поет (далі).—**М. Порш:** До питання про автономію. **М. Приймак.** Тебе немає (вірш)—**Мих. Лозинський:** Герой з'єдиненя Італії (В соті роковини уродин Джюзеппе Гарібальді).—**Маріям Гаррі:** Здобутте єрусалимъ, роман (далі).—**Ів. Франко:** Мацко Вовчок.—**Мих. Грушевський:** На українські теми: Грім—та не з тучі.—**Мих Лозинський:** З Австрійської України— **В. Пісняченський:** На думські теми. **Ф. Матушевський:** З російського життя.—**Закордонний:** За границею.—**Бібліографія:** Записки Наукового Т'ва імени Шевченка у Львові, наукова часопись під ред. проф. Мих. Грушевського т. LXXVIII, кн. 4. Іван Джиджора Ярослав Гординський: Причинок до студий над „Енеідою“ І. Котляревського І часть. В Коломия 1907—**Ів. Франко:** М. Сумцов: Леонардо з Вінчі—**Гр. Трейман.** М. Джаган: Чоловік і життя. Львів, накладом автора 1907—**Ів. Франко.**—А. Т. Грабина—Галеаццо-Марія Сфорца, тиран Милана—**М. З.,** свящ. Гр. Петров. „На божій дорозі“ переклали і видали В. П. та П. Юркевич.—**Гр. Сьогобочний;** Проф. Мих. Грушевський.—Національний вопросъ и автономія; Украинский вопросъ; Единство или распаденіе Россіи?; Изъ польско-украинскихъ отношеній въ Галиціи; Движеніе политической и общественной украинской мысли въ XIX столѣтіи; Вопросъ объ украинскихъ каѳедрахъ и нужды украинской науки—**Ів. Джиджора;**

„Літературно-Науковий Вістник“

український місячник літератури, науки й громадського життя, десятий рік видання в році 1907 виходить в двох виданнях, Київським і Львівським, книжками по 12 аркушів друку.

Редакція і головна контора: Київ, Проріана, 20, кв. 3.

Передплата на сей рік приймається до грудня 1907. На цілий рік 6 р., можна одначе присилати зразу тільки 2 рублі, а потім присилати по 1 р. 50 к. три рази (разом, як на випалат. 6 р. 50 к.) і тод з контори висилатимуть книжки від восьмої почавши, а перші вишлються, як остання частина грошей буде прислана. Пізніше комплети за 1907 р. коштуватимуть по 8 р., як і попередніх років. За зміну адр. 30 к., можна почтовими марками. Поодинокі книжки кошт. 75 к. Ся подвійна 1 р. 30 коп. Книжки на оказ висилаються за наділанням 50 коп.

Струни по 2 карб. 50 коп., 3 карб., 4 карб., 5 карб., 6 карб., 8 карб., 10 карб. і дорожчі.
Смички по 40 коп., 50 коп., 75 коп., 1 карб. і дорожчі.
Гитари по 3 карб. 50 коп., 4 карб. 50 коп., 5 карб., 6 карб., 7 карб. 50 коп., 10 карб. і дорожчі.
Балахайки від 1 карб. 25 коп. і дорожчі.
Кларнети та Флейти по 4 карб., 4 карб. 50 к., 5 карб., 6 карб 50 к. і дорожчі.
Гармоніі россійс., італійс. строю одноряд. від 1 карб., двохрядні від 10 карб. трьохрядні від 25 карб. і дорожчі.
І всякі инші музичні струменти та все, що до них потрібно, в головному депо музичних струментів і нот

Г. І. ІНДРЖИШЕК, у Київі, Хрещатик, № 58.

ВИЙШЛА НОВА БРОШУРА проф. Мих. Грушевського

Про українську мову й українську справу.

(Статі з „РАДИ“) ціна 12 коп.

Продається в книгарні „Кіевской Старины“, можна діставати також через контору Літературно-Наукового Вістника.

Ціна газеті „РАДА“ з доставкою і пересилкою з 1-го сентября до кінця року 2 карб. 25 к. За границю 3 карб. 50 коп.

Київ, 19 вересня 1907 р.

Гора родила мишу.

З того самого часу, як в Росії почався останній всенародній рух до нових конституційних форм життя, з цього самого часу почалися і розмови про церковний собор. Православна церква наша, закони, що стосуються релігії і взагалі всих релігійних справ, з давних-давен потрібують самих широких і корінних реформ. Думки про потребу цих реформ з'явилися попереду серед самих мирян, котрих вже давно не задовольняють теперішні форми і самої релігії, законів що до релігійного життя, і церковного урядования. Знаходилося і поміж духовенством немало людей, що теж в тайниках своєї душі почували потребу реформи, бачучи великий розлад між тим, що є тепер, і що повинно б бути навсправжки. Проте справа з реформою православної церкви і законодавством що до релігії не посовувалася од цього а ні на ступінь. Навіть навпаки: керманичі релігії і релігійного життя, почуваючи, що саме життя підмиває старі підвалини і шукає для себе ходу, з усієї сили намагалися окопатися з усих боків і поробити високі і міцні загати, щоб не дати ходу цій свіжій, весняній воді. Але од цих заходів нічого окрім всякої шкоди не виходило...

Тим часом перші дні нашої конституції, коли у всіх цвіли рожеві мрії про нове життя, поманули надіями і на церковні реформи. Але надії ці, вкупі з иншими надіями, швидко одцвіли і завяли.

Нарешті, цими днями у Петербурзі вийшло „Положеніе о составѣ предстоящаго чрезвычайнаго собора русской церкви и о порядкѣ производства дѣла на ономъ“.

В цьому „Положеніи“ звертає на себе увагу те, що на соборі церковному не тілько миряне, а навіть біле духовенство не матимуть ніякої ваги, бо їх хоч і прикличуть на собор, на пораду, а проте права подавати свій голос їм не дадуть.

„Новое Время“, по своїй звичці дзвонити навіть і в будень у великодні дзвони, од щирого серця вітає це „Положеніе“. Що ж до самого церковного собору, то, на його думку, „невозможно измѣрить умомъ всей важности этого событія“. Газеті, бачте, здається, що „соборъ несомѣнно явится въ роли огромнаго двигателя духовенства“ і що він може хоч і не зараз, а проте „безъ сомнѣнія все таки отвѣтитъ на запросы ищущихъ русскихъ умовъ, русскихъ душъ“...

Як це може статися, газета не пояснює. Адже „Новое Время“ напевне знає, що біле духовенство, зібравшись цими днями у Петербурзі на пораду з приводу виборів членів до церковного собору, одностайно постановило не обірати од себе представників через те, що вони не матимуть на соборі ніякої сили. „Новое Время“ про це знає і само називає будущий собор „монашескимъ“, а проте вірить, що од його потечуть ріки води живої...

„Блажен, хто вірує: тепло йому на світі живеться“, — каже приказка. Що ж до нас, то ми поки що про будущий собор тілько й можемо сказати, що „гора родила мишу“. І гадаємо, що ріки води живої хоч і потечуть, та не од цього собору.

З газет та журналів.

*** Перша стадія виборів—вибори уповномочних—в багатьох губерніях вже скінчилася. Поруч з відрадними фактами ця стадія дала й чимало сумних, між иншим, вона показала, що країна реагувала на третю виборчу кампанію далеко не з таким захопленням і активністю, як на попередні дві. Виникає питання в чому причина виявленого скрізь абсентеїзму? Що це: зневір'я та байдужність, чи щось иньше? „Русскія Вѣдомости“ дають на це запитання ось яку відповідь:

„Якими б не були причини гуртового утримання дрібних господарів од участи в виборах, цей факт лишається красномовним аргументом, як проти виборчої сістеми, так і проти тих обставин, перед яких одбувалися вибори. Поскільки цей факт можна з'ясовувати абсентеїзмом виборців, мимаємо тут оцінку виборчого закону, зроблену самими виборцями, які, очевидно, переконані, що виборча система не дає відповідного простору для представництва їхніх інтересів. Але, розуміється, не абсентеїзм виборців, або, у всякім разі, не він один винен в тому, що виборчі з'їзди пройшли так невдало.

Ми вже не раз казали, що сама обстановка виборів, складність та заплутаність виборчої сістеми, повна неможливість для всіх виборців з'їхатись на один день зо всього повіту до одного пункту,—все це примушувало виборця ухилятись од участи в виборах. Безперечно, *головну ролю заграв не брак бажання з боку виборців, а брак спроможности взяти участь в виборах*“.

Ми навмисне підкреслили останню фразу, бо вона найкраще формулує причину т. з. абсентеїзму наших виборців. При кращій виборчій сістемі, при більшій волі передвиборчої агітації,—взагалі, при більш приятних умовах ні про який абсентеїзм не могло б бути й розмови.

*** В ч. 214 октябристського лейб-органа „Голосъ Москвы“ уміщено новий твір „союза 17 октября“: відозву од „с. 17 о.“ до „громадян-виборців“. Росказавши, чого Росія сподівається од третьої Думи, відозва подає кілька приятельських порад засліпленим виборцям.

„Не вибірайте людей, каже відозва, які йдуть в Думу тількі для того, щоб підбурювати народ проти царя та його уряду або одну частину людности проти другої...“

На кого це кивае відозва словами „одну частину людности проти другої“? Невже на „союз русск. нар.“ та на инш. чорних лицарів, які з єврейських погромів зробили собі професію? Це було б... оригінально! Але октябристи не люблять грати в піжмурки:

„...хто підбурює селян проти поміщиків, а робітників та служащих проти хазяїнів“.

Хто ж не підбурює селян проти поміщиків, а робітників проти хазяїнів? Звичайно, октябристи, бо вони самі поміщики й хазяїни. Через це—вибірайте октябристів. Октябристи будуть дбати про те, щоб

„в Росії запанувала повна воля релігії, розуміється, з тією умовою, щоб за православною вірою лишилась перша роля, роля державної релігії, щоб всім російським національностям було дозволено порядкувати своїми справами по своїй охоті, звичайно, з тією умовою, щоб це не загрожувало цілости й єдности Росії й т. д. й т. д.“

„И кого ты своими благоглупостями благоудивить хочешь“—запитав колись славетний сатирик в одного свого персонажа. Модернізуючи трохи цю фразу, можна запитати в октябристів: кого ви хочете одурити своїми дурницями.

ПО РОСІЇ.

— **Серед міністрів.** Петербурзький кореспондент „Berliner Tageblatt“ сповіщає, що чутка про одставку де-яких міністрів неправдива. Кожен міністр понаготовляв законопроектів, які буде сам обороняти в Державній Думі. Становище Столипіна, як пише кореспондент, дуже міцне. Співробітник газети „Сегодня“ балакав з приводу становища міністра просвіти з колишнім міністром Г. Толстим. „В якому становищі міністр освіти в кабінеті?“—спитав співробітник. „От у тім і річ, що в самому лихому. Справа народньої освіти стоїть на останньому місці. Звичайно, що при таких обставинах нічого не вдіеш“. Про морського міністра Дікова ходить настирлива чутка, ніби він йде в одставку. „Русь“, пише, що кандидат на його місце—адмірал Дубасов. Кажуть, що й товариш морського міністра контр-адмірал Бострем—кандидат на морського міністра. Міністр фінансів Коковцев, як сповіщає „Русск. Сл.“, прислав телеграмму з Швейцарії, що на тому тижневі приїде до Петербургу.

— **Державна рада та Державна Дума.** Газета „Часъ“ має відомости, що в придворних сферах ухвалено почати сесію державної ради 1-го октября, то б то на місяць раніше, ніж почнеться сесія Державної Думи. Ця думка виникла через те, що есть надія, ніби державна рада за цей час обміркує бюджет ще до оборів Думи. Раніше бюрократи міркували так, що це зробить фінансова комісія, але ж її уповаження вже скінчились. Есть чутка, що на початок сесії ради 1 октября одержано Царський дозвіл. Таким способом виходить, що замір почати роботу в державній раді раніше, ніж у Думі, з'явився через те, що правительство хоче прискорити справу з бюджетом у Думі і таким чином поліпшити фінансову скруту.

— **Гуркова справа.** Присяжний повіренний Казарілов, оборонець Гурка, як переказує „Петерб. Газ.“, казав, що председателем в цій справі буде сенатор Кузьмінський, членами „присутствія“—сенатори: Добичін, фон-Клуген, фон-Розен та Римкевич. Обвинувачувати буде обер-прокурор уголовного департамента сената Кемпе. На кандидатів за сословних представників намічено: петербурзького губерського предводителя дворянства графа Гудовича, володимирського—князя Голіцина або ж смоленського—князя Урусова; за тимчасових членів: предводителя дворянства царськосільського повіту Невельського, лужського повіту—Тирана, ямбурзького повіту—графа Сіверса. Великий акт обвинувачення написано на 37 друкованих сторінках. Гурка винуватять на підставі 338 статі, 2 частини 341 та 411 статів карних установ. З боку обвинувачення викликається 24 свідки, в цьому числі: нижнегородський губернатор Фредерікс, Лідваль, Заплаткин, Ситова, Цехова, що крамарює під призвищем Естер. Оборона викликає 11 свідків, між иншими: директора департаменту окладних зборів Вишнякова, члена державної ради Стишінського, представника фірми, що торгує хлібом, Луї Дрейфус, та инших.

— **Горького тягнуть до суду.** Головне управління в справах друку повідомляє, що прокурор петербурзької судової палати починає судову справу проти письменника Максима Горького за його повість „Мать“, надруковану в збірниках „Знаніе“, арешт на яку вже накинуто. Справа роспочинається на підставі 128 та 1-го і 2-го розділу 129 статі карних установ. (Нов. Вр.).

— **Побільшена охорона.** „Осв. Б.“ повідомляє, що строк побільшеної охорони протягнено: в Уральську до 2 сентября 1908 року, в Херсоні та в херсонському повіті—до 16 сентября 1908 р. та в Казані—до 4-го сентября 1908 року.

— **Проект реформи сената.** „Тов“ пише, що зараз у міністерстві юстіції закінчують проект реформи сената, який буде подано на розгляд до Державної Думи. Проект написано дуже близько до праць сабуровської комісії, яка робила в справі цієї реформи 1905 року. Комісію цю заведено було зараз після наказу 12 декабря 1904 року і скасовано після заведення „конституції“. Проект, між иншим установляє: 1) постійний штат сенаторів, 2) остаине вирішування всіх справ звичайною більшостю голосів, 3) скасування обовязкового посилання постанов на затвердження міністрів, 4) право приватних осіб та інституцій, що вдаються до сенату зо скаргами на діяльність адміністрації, оборонять свої інтереси на зборах наочно, або ж через повірених. Проект міністерства тим одрізняється од того, який виготовано 39 членами державної ради і одкинуто загальними зборами ради, що не встановляє посади „первоприсутствующаго“, з дуже великими вповаженнями, та не скасовує залежности сената од міністра юстиції, яка зараз есть.

— **Поміж бюрократами.** „Рѣчь“ запевняє, ніби призначення Харитонова на посаду державного контрольора—це доказ нової перемоги Столипіна над прихильниками союзників. Дуже можливо, що Щегловітову, міністрові юстиції, доведеться піти в одставку. Сила його в кабінеті міністрів слабшає. Коли він піде в одставку, його місце заступить товариш міністра вн. справ Макаров. Щеглозітов, мабуть, через це став дуже поступатись своєю політикою. Кажуть, що навіть чиновники його міністерства дивуються з того напрямку, якого набірає діяльність колишнього „ліберала“, міністра юстиції.

— **Церковні землі.** По закону церковним причтам належить давати од 33 до 99 десятин землі. Ця земля нарізується з селянських наділів та казенних дач. Тепер, як пише „Русь“, всієї землі церковної 1,671,000 десятин для оранки та сіножатів. З цього числа 96,000 десятин, мають городянські церкви, а останню землю, більше 1 з пол. мілиона десятин, має сільське духовенство. Есть такі церкви, що мають по 500, 1000, 1500 десятин і ще більше. Ціна всій церковній землі—116,195,000 карб. Окрім цього 94 манастирі мають до 1000 десятин кожен, 7 манастирів до 10,000 десятин ко-

жен та 5 більше, як по 10,000 десятин землі. З цих останніх манастирів Кеулоостровський має мало не 20,000 десятин, Троїцько-Зеленицький—19,000 десятин; Саратівської Пустелі—26,000; Успенсько-Могилівської Пустелі коло 20,000 десятин та Григорів-Бірків манастирь коло 26,000 десятин. 50 років, як видко з синодських відомостів, всі манастирські землі давали тільки до 400,000 карб. щорічного прибутку; через 25 років уже стало з них 1 з пол. милійони прибутку, а за 5 років перед теперішнім роком мало не 7 милійонів карбованців.

— **Надзвичайний поїзд.** 15 сентября з Петербургу до Москви послано на спробу другий надзвичайно швидкий поїзд, який має їхати од Петербургу до Москви тільки 6 годин. На спробному поїзді поїхала комісія з 12 особ, представників ріжних залізних доріг, інженерів та инших людей, що будували цей поїзд. У поїзді нової конструкції паровик та 6 вагонів. Поїзд прибув до Москви тільки трохи спізнившись. Він перебігає по 140 верст що години. (Товарищъ).

У Фінляндії.

— **20,000.000 франків.** Справа з 20 милійонами франків викликає в комісії сейма, що її обмірковує, палкі суперечки. Соціял-демократи стоять на тому, що сейм має право обмірковувати як найширше цю справу і переглядати її наново, не зважаючи на постанову попереднього сейму, викликану особливими політичними обставинами. Младофіни стоять на тому, що треба вволити вимагання правительства через особливі політичні умовини. До младофінів прилучаються і старофіни. (Тов.).

Відгуки життя.

Генерал Новіцький, приїхавши в Одесу, понаписував чимало хвастовливих, кумедних приказів і... заспокоївся. Але чи заспокоїли його прикази нещасний город?

Розвертаємо чергове число одеської часописі і читаємо великими літерами набрані заголовки статей: „Перестрѣлка на Молдаванкѣ", „Стрѣльба на Херсонской улицѣ", „Столкновеніе на углу Болгарской и Мясоѣдской", „Вчерашнія безчинства и убійства", а в одділі „про исшествій" теж находимо немало звісток про дрібніщі кріваві події—і все це за один день („Одес. Нов." № 7330).

Телеграми з Одеси свідчать про те, що той день, за який попадалася нам на очі газета, не був якимсь винятком з цілого ряду инших днів в Одесі.

Оттакий-то в Одесі „спокій"!

Як у малій краплині води відбивається все те, що її оточає, так і в одеських порядках блискуче відбивається сучасне життя російської держави. А найстарший міністр перед заграничними кореспондентами вихваляється, як то він заспокоїв країну.

Київські правопорядчики галасують про свою силу і виставляють кандидатом до Думи свого „лідера" Савенка. З цього приводу цікаво навести ту звістку, що подає газета „Слово". „Центральний комітет партії „правового порядка" повідомив провінціяльні одділи, що партія зовсім залишила роботу в Петербурзі і що *всім членам цеї партії дозволяється робити, що вони собі хотять*".

Оце так партійна дісципліна!—скаже здивований читач. Але дивного тут нічого немає. „Право й порядок", які причепила ця партія до свого прапору, були тільки принадою для недосвідченого обивателя, а „умыселъ" проводирів партії „былъ иной". Вони намагалася підтримувати безправ'я та ширити в країні безладдя. Останньою своєю постановою центральний комітет правопорядчиків тільки прилюдно виявив testemonium paupertatis своєї організації.

Про убожество київських правопорядчиків у нас всім давно уже було відомо.

А. Б.

З життя партій.

— Стаття Плеханова, надрукована в „Товарищѣ" у відповідь на статю Кізіветера в „Русскихъ Вѣдомостяхъ", дуже роздратувала „большевиковъ". Один член центрального комітету **рос. соц.-д. партії** „большевиковъ" подав навіть пропозіцію зовсім виключити Плеханова з партії. Ця пропозіція не викликала спочуття инших членів комітету „большевиковъ". (Р. Вѣд.).

— Петербурзький комітет **рос. соц.-дем. партії**, який складається з „большевиковъ" видав відозву, в якій рішуче забороняє членам соц.-дем. партії давати якісь відомости представникам буржуазних газет, починаючи од „Товарища", „Рѣчи", „Руси" та кінчаючи більш правими газетами. (Гол. М.).

ПО УКРАЇНІ.

= **У Київі. Конфіскація.** З наказу київського тимчасового комітета по справах друку видано наказ конфіскувати надруковану в числі 10,000 примірників в друкарні Єльника (на Подолі) брошуру д-ія М. Темкіна „2 письма. Письмо рабочаго Земы и отвѣтъ интеллигента Маркуса".

= **Штраф на газету.** П. начальник краю постановою од 10-го сентября знов оштрафував „Кіевскую Мысль" на 300 карб., за фельетон Гарольда „Арабески".

= **Труси.** За ніч під 17 сентября зроблено два труси на Вознесенському спуску; нічого нелегального не знайдено.

= **З Київщини. Згорів театр.** 16-го сентября, коло 11 год. увечері, счинилась пожежа в Боярці, близько під Київом,—горів театр у залізничому парку. Почало горіти саме з того боку, де стояла бочка з нафтовою смолою, якою кілька день перед тим змазали толеву покрівлю на деревляному театрі. Пожежу запримітив нічний сторож, побіг до театру й росчинив двері в задньому фасаді; од цього зробилась велика тяга і огонь став працювати ще краще. Полум'я обхопило декорації й через кілька хвилин уже палала вся будівля театру. Театр управління півд.-захід. залізн. застраховало на 12,000 карб., а декорації й инше театральне майно застрахував сам орендарь театру Романовський на 6,000 карб. Підозрівають підпал.

(Кіев. В.).

= **Холєра.** 15-го сентября, вранці, в холерний барак у *Катеринославі* з тартака, що на розі вулиці Провіянтської й Петербурзької, приставлено одного чорноробочого, що заслаб на якусь непевну хворобу, немов би на холеру. Зараз усього в холерному бараці лежить чотирі хворих. Всі вони вже починають вичунювати.

В с. Чаплинці, новомосковського повіту, заслабло на холеру аж 13 душ, з яких сім уже і вмерло. (Пр. Кр.).

= **З Харьківщини. Вибух.** Цими днями в с. Сосновці, харьківського повіту, о годині вночі, в будинкові дійсного статського совітника Балашова счинився страшенний вибух. Бомбу було підкладено під фундамент. Спальню зруйновано. Балашов зостався непокалічений. В Сосновку виїхали слідчі власти.

(Рус. Сл.).

= **Освіта.** Волчанське земство клопоче перед міністром внутрішніх справ, щоб воно дозволило позичити 100,000 карб. на збудування початкових шкіл. Зараз в волчанському земстві всього 133 школи, де в перших класах учиться 10.010 учнів і по других—331 учнів. Таким чином 6—7 тисяч дітей лишаються за дверима школи. (Б. В.).

= **З Херсонщини. Адміністративна кара.** Тимчасовий одеський генерал-губернатор постановив аж 17 душ за те, що вони належали до недозволеної партії „Молода Воля" і за шкодливу для громадянського ладу та спокою діяльність, посадити під арешт при поліції на три місяці, а потім вислати за межі одеського генерал-губернаторства на ввесь час військового стану. (Од. Нов.)

= **Розбився поїзд.** 16-го сентября, коло 7 годин уранці, на станції півд.-захід. залізн. „Тростянець", в брацлавському повіті, товарній поїзд з п'ятю вагонами влетів на станцію так швидко, що не спинився де слід, а проскочив на тупикову путь, розбив упор і звалився з гатки. Паровик і вагони дуже пошкоджено, але нещастя з людьми не було.

(Кіев. М.).

= **З Чернигівщини. З'їзд кооперацій.** 12-го сентября в Чернигові одкрився з'їзд кооперацій з Чернигівщини. Після привітної промови голови д-ія Савицького з'їзд вшанував память А. Муханова вставанням. Потім було прочитано кілька докладів, між ними: д-ій Гаршин „Исторія возникнов. съѣзда и его! значеніе для кооперативныхъ учр. черн. губ.," д-ій Імшанецький „Оѣдѣятельности кооперативныхъ учр. въ черн. губ." Всіх кооперативныхъ учр. въ черн. губ." Всіх кооперацій зараз в Чернигівщині 177 (19 операцій зараз в Чернигівщині 177 (19 с.-господар., 78 потреб. і 80 кред.), всіх кооператорів було 29 душ. Після докладів з'їзд поділився на три секції: 1) сільсько-господарську, 1) потребительну і 3) дрібного кредіту. (Кіев. К.).

= **З Полтавщини. Жіноча сільсько-господарська школа.** Полтавська губерська земська управа, зважаючи на все більшу й більшу у людности потребу агрономічної допомоги, думає одкрити в Полтавщині жіночу сільсько-господарську школу. Зараз, пише „Хуторянинъ", ця управа заклопотана тим, щоб підготовити спершу вчителів для такої школи, і з цею метою посилає в московський сільсько-господарський інститут п. Костенську, щоб вона познайомилась з усіма тими науками, що викладаються в інституті.

= **Сівба.** В зіньківському повіті селяне вже почали сіяти жито. Приходиться розбивать здоровенні грудки риллі сокирою, бо давно був дощ і земля так висохла, що бороною рівно нічогісінько не вдіеш. Сходи плохі. (Од власн. кор.).

= **З Катеринославщини. Грабунок.** „Русское Слово" повідомляє, що на станції катерининської залізн. „Міллерово" ограблено касу на 7,674 карб.

= **Підпал мосту.** „Кіев. Мысль" повідомляє, що вночі під 16 сентября підпалено деревляний залізничий міст на станції „Корсунь", півд.-захід. залізн. в канівському повіті, що був до цукроварні в м-ку Лебедині. Згоріло тільки трохи щось настилки.

= **Нове польське т-во.** Гурт польської інтелігенції в Умані клопоче перед вищою адміністрацією, щоб було затверджено їх статут „Уманського товариства польського", „яке має на меті" як повідомляє „Gazeta Codzienna", чисто культурне завдання, а саме впоряжати лекції, концерти, одкривати школи то-що. Організатори цього товариства пани Баціановський і Кульчицький.

= **З Поділля. Пожежі.** *В. с. Воронівцях*, литинського повіту, недавно хтось підпалив „магазини" з хлібом у посесора Козаковського, але цю пожежу вдалося швидко потушити. У пана Козаковського і торік горіли скирти.

= *В с. Пеньківці*, того ж повіту, 13-го сентября один селянин викурював собі погреба і з того сталася пожежа. Згорів у його двір і ще п'ять сусідніх хат. Близько тут же стоїть церква. Перелякані селяне обступили кругом її, мов ті бжоли свій улик, як на його напають вороги... Як аж усе догоріло, тоді тільки розійшлися. Пожежи майже і не гасили, бо пожарні струменти у паньківчан зовсім ні до чого непридатні.

(Од власн. кор.).

З Галичини.

= **Забастовка в газівні у Львові.** 15 (28)-го сентября ввечері вулиці в Львові були мало або й зовсім неосвітлені. Люде дивувались, що б то воно могло бути, і думали, що ліхтарень по місту не світять через те, що ніч гарна, а о 9 год. має зійти місяць. Тим часом, як виявилося, причиною тому, що все місто було неосвітлене, була забастовка на міській газівні. Забастувало до 150 душ робітників, які виставили домагання, щоб їм було збільшено платню. На місце забастовщиків поставлено міських стражників, які й обслуговують газовий завод і мають світити ліхтарні на вулицях. Директор газівні заявив, що запасу газа вистачить до неділі, а днів через кілька, коли новий персонал призвичаїться до роботи на газівні, освітлення міста буде знов правильне. По вулицях міста ходять збільшені наряди поліції, щоб темрявою ночи не користались всякі злодії. „Slowo Polskie" дуже тішиться цею забастовкою, бо каже, що робітники газівні були досі переважно з русинів (українців), а тепер їх рощитають і неприймають поляків. Але коли б часом так не сталось, як в міській пожарній обороні,—закінчає свою замітку „Руслан",—де 16 пожарників нема через те, що русинів не приймають, а поляки сами не подаються.

По вищих школах.

З київського університету.

— Студентство, як видно, дуже зацікавилось лекціями проф. Лободи по історії нової української літератури. На лекції 18 вересня була така сила студентів, що другу частину лекції довелося перенести в більшу авдіторію, яка таки знов була повнісенька.

— Студентів—членів психологічної семінарії прохають зібратись сьогодня 19-го вересня для обміркування потреб семінарії.

— Ще торік в університеті зорганізувався гурток дослідників природи, який що-далі розвивае все більш енергійну діяльність. Тих, що бажають брати участь в гурткові, прохають записуватись в зоольогічному кабінеті. Прийом що-дня від 1 до 2 год. 25 вересня читатиметься реферат на тему: „Про нафтовий газ", а 29 вер.—„Метода досліджування Protozoa". В суботу ж мають бути загальні збори гуртка.

— Ректор університету вивісив таке оповіщення: „В додаток до оповіщення мого відносно студентських організацій та влаштовування в стінах вищих шкіл зібраннів упереджаю студентів, що які б не були зібрання, а тим паче збірки для вибору членів в так званий „центральний орган", будуть переслідуватись поліцією, а особ, обвинуваченых в зорганізуванню вищезазначеної організації, тягтимуть до суду по ст. 124 уголов. улож., про що мене оповістила вища адміністрація.

Марко Вовчок.

VII.

Кінець *).

Звичайно, коли ви спиняетесь думкою коло якого-небудь визначнішого письменника, перед вами уявки встає ціла юрба живих образів з його творів і довгою низкою проходять вони вам перед очима з усіма своїми рисами, вдачею, добрими чи лихими прикметами,—з усим тим, що ми суммуємо в одному слові: індивидуальність. І що дужче вміє письменник індивидуалізувати своїх персонажів, то виразніше вони стають перед вами. Остаючись в межах українського письменства, досить вам, напр., пригадати імення д. Нечуя-Левицького, як перед очима пройде цілий ряд образів з його творів: тут будуть і Кайдаші, і баба Параска з Палажкою, рибалка Панас Крут, Джеря, бурлачка Василина, Онися Мосаковська, Дашкович із Воздвиженським, Лемішковський з Серединським; навіть така мізерна фігурка, як Бубка, знайде тут своє місце... Кожен образ потягне за собою низку відповідальних сцен, де центральними фігурами будуть згадані особи, і все це стоятиме перед вами рельефно, випинаючись на ввесь зріст свій. З Марком Вовчком справа стоїть не так, і це залежить од його таланта, що має свою оригинальну вдачу. В його творах не шукайте дужих індивидуальностей, різко обчеркнутих рукою художника, так що особисті риси і прикмети їхні мимоволі западають вам у пам'ять і глибоко там залягають; од його не вимагайте артистичних портретів, тоб-то типично змальованих особ з глибокими індивидуальними рисами. Марко Вовчок на це не був майстер—малювати такі портрети, індивидуалізувати своїх героїв. Це, я сказав би, гуртовий талант, співець тих невиразних і в житті, дрібненьких, сірих істот, що дають тільки фон життю, на якому (фоні) виріжняються більші, різко обчеркнуті фігури. Це поет юрби, беручи це слово не в звичайному вульгарному розумінні, а в тому, що художник нахильний більше до того, щоб вибірати для власного вжитку риси спільні у всіх членів данного гурту і тими спільними рисами характеризувати своїх героїв, частіше героїнь. Як мало Марко Вовчок дбае про індивидуальні риси, видно з того, що, напр., героїня оповідання „Сестра" не має навіть власного імення,—вона просто „сестра", просто „молодиця", а тим часом як тип вона безперечно виступае пластично. Певна річ, усі оті Горпини, Одарки, Насті, Катрі, то-що, мають своє індивидуальне обличчя, свою вдачу, свою особисту психологію, як усе це мають і прототипи їхні в дійсному житті; але, як і в житті, вони не виступають різко з своїм індивидуальним обличчям, а роспиляються в гурті; так і Марко Вовчок малює їх не особистою вдачею, а типовим становищем. Тим-то всі вони в індивидуальних рисах виступають не зовсім ясно, трохи невиразно, зате ж типовими виявлені гарно. Обличчя їх, кожного з'окрема, ви, може, й не запам'ятаете, зате життя їхнього ви не забудете напевне; кожний поодинокий образ не стане ясно вам перед очима, зате загальний вигляд юрби живо і натурально хвилюватиме в усій своїй одномастній ріжноманітності. Кажучи фігурально, автор малює своїх персонажів здалека, схоплюючи більше загальні контури, але в перспективі ті контури дають правдивий і гарний образ життя. Це прикмета гуртового таланта, його слаба та разом і сильна сторона, і коли він захожується індивидуалізувати своїх персонажів, пробуває творити різкі фігури, то береться не за своє діло і у його виходить цим разом—Чорнокрил або Кармелюк, тоб-то, бліді копії нескопленого оригинала. Сильний в сфері загальних характристик, гуртовий талант тратить свою силу, скоро сходить з того грунту.

Так само у Марка Вовчка абстраговані і національні риси,—він бере звичайно моменти загально-людські, одмітні з чисто психологичного боку, і через те оповідання його в перекладі на всяку мову легко зрозуміти кожному чужинцеві, скоро тільки він уявить собі той грунт, на якому виростае данна психологія. Куліш, оцінюючи вперше „Народні оповідання", побачив у їх насамперед „живу етнографію, котру зрозумів писатель здоровим умом і гарячим серцем", додавши, правда, зараз же, що „авторъ трудился какъ этнографъ, но въ этнографіи оказался поэтомъ". Мені здається, що ця оцінка більше самого Куліша характеризуе, як Марка Вовчка. Куліш, що саме тоді кохався в етнографії, як усякий спеціяліст, більше звернув уваги на те, що його самого цікавило, і через те прибільшив етнографичну вагу „Народних оповіданнів", не помітивши, що не цією стороною дорогі вони, а загально-людською, тими искрами великого спочуття до людини, що роскидані по всіх оповіданнях Марка Вовчка. Але по-за цим Куліш справедливо пророкував, що Вовчкові оповідання „стануться з часом основою словесности нашої народньої",—справедливо, бо це вже справдилось.

Щоб призначити М. Вовчкові справедливе, по заслузі, місце в історії українського письменства, не треба з одного боку спускати з очей історичної перспективи, а з другого—конче пам'ятати зазначену особисту рису його таланта, як таланта гуртового. Коли Марко Вовчок виступив із своїми оповіданнями, то на полі української художньої прози у його був один тільки серйозний попередник—Квітка, з його добродушним, але неясним у громадських справах світоглядом та сантиментальними моралізуваннями. Отже легко зрозуміти, що Вовчкові оповідання, які виявили високий зразок української прози, запашної, перенятої усіма прикметами щиро-народної мови, з гуманним, визвольним—та ще під час останньої баталії з кріпацтвом—змістом, що ці оповідання повинні були провести глибоку борозну в серцях сучасників. І що вони це зробили, видко не тільки з оцінки, яку дали їм сучасники, але і з того впливу, що можна вислідити у творах навіть пізніших письменників українських. Стиль і манера Марка Вовчка проклали собі твердий шлях у нашому письменстві і пробиваються досить дужою течією навіть тоді, коли автор зійшов з української сцени. І з цього погляду „Народні оповідання" справді таки сталися „основою", на якій снуеться поткання нашої літератури, або—здоровим зерном, з якого повинна і добра рослина вийти. Але це именно зерно,—не зеніт, а схід сонця; не апогей творчої сили, а тільки-но її початок. „Народні оповідання"—це перший ступінь на полі художньої прози того народа, що почув свою силу і має непереможну потребу виявити їх в творах людського духа.

Першим ступінем вони були і для самого автора, та на превеликий жаль для його сталися вони й останнім, що зовсім не дае повної картини того, як зростае і вбіраеться в силу письменницький талант. Щоб ілюструвати свою думку, я спитаю читача, що було б, скажемо, з Тургеневим, як би він, появивши на світ „Записки охотника", на тому заговів і не пішов у-гору шляхом розвитку своєї творчої сили? Видима річ, російське письменство позбулося б величньої фігури, слави своєї й гордощів, придбавши натомість просто талановитого автора цікавих нарисів, особу другорядну в письменстві, що викликала б інтерес більше з історично-літературного боку, як виявок визвольних тенденцій, що блискучим промінем загорілися на темному фоні 40-х років минулого віку. В такому як раз становищі і стоїть Марко Вовчок: далі за свої „Записки охотника" він не поступився і через те зробився не величньою фігурою в нашому письменстві, а тільки-но добрим, здоровим зерном, з якого виростае і, сподіваюсь, таки виросте могуче дерево справжнього письменства. Бувають письменники, що відразу, немов класична богиня з морської піни, виступають перед нами у всій чудовій красі своїй; як блискавка, роздирають вони темні хмари навкруги нас, блиснуть на мить, засліплюючи очі, раз, блиснуть другий—і так само раптом і зникають, як появились. В очах ще стоїть осяйне світло од них, але воно вже не сліпить, бо то тільки відблиск, а кругом запанувала ще більша, ще густіша темрява... Марко Вовчок у нашому письменстві був именно такою блискавкою перед темним антрактом другої половини 60-х років, був блискучим, але швидко-минущим метеором, якого слава скотилась як-раз тоді, як ще люде не встигли й натішитися нею. Він запалав одразу і—згас...

Згас—значить, мусів згаснути, значить були тому причини, і не тільки в особистому житті автора, чи краще тут сказати вже—авторів, а і в громадських обставинах того часу. То тільки свічечку дрібненького таланта може загасити його особистий талан-доля, дмухнув на неї—і вона згасла, а для такого багаття ясного, яким одразу виявив був себе Марко Вовчок, цього занадто мало; треба було ще й нещасливого громадського впливу, щоб погасити зовсім його блискуче проміння.

Ми підходимо, здається мені, до центрального питання що до літературної долі одного з кращих наших письменників, до найцікавішого пункту в історії „загадкового" псевдоніма — Марко Вовчок. І справді, в тій історії нерозгаданою загалкою переплелись і особисте життя двох складних натур, в деталях майже невідоме, і громадсько-політичні обставини часу. Що в тих наслідках, що ми бачимо, належить одному, що другим—напевне сказати трудно, і я на це не маю претензій, але попробую в загальних рисах зазначити процес тієї історії.

VIII.

Молоде подружжя — щирий народолюбець, палкий ентузіяст, вихований на ідеях Кирило-Мефодіевського брацтва, і талановита інститутка з ідейними поривами і з нахилом до літературної праці—такі дієві особи в нашій історії, яка починається з такого гарного дуета. У кого з них зродилась думка про літературну працю—ми не знаємо, та це й не має ваги, але ми можемо собі уявити, як ту думку доведено до діла. Опанас дае своє глибоке знання народнього життя, свою блискучу мову, Марія—чистий, ясний дух молодої люблячої істоти, свій літературний хист. Праця зародилась і провадилась серед повної гармонії й доброї злагоди між обома співучасниками, до того ж і діло таке велике, чисте, святе—боротьба проти поневолення народних мас, проти „жестоких людей неситих", що своєю неситістю запоганили були і занечистили широкий вільний світ. Така, мені здається, була генеза „Народних оповіданнів", отих самих, що дістались до рук Кулішеві і його заходами побачили світ. Ми знаемо, яку їм зустріч зроблено в письменстві й серед громадянства: великий успіх, голосна популярність, п'янюча слава їх привітали. З цього часу на перший план в історії виступае вже Марія Олександровна. Молода жінка, якій самоотверженний чоловік оддав і свою частку слави,—в Петербурзі; перед нею, як пише Куліш, „закурили фиміямом із десятьох кадильниць", вона „божество" *) „украшеніе и средоточіе", як говорить Тургенев **), петербурзької української громади. Це з одного боку; а з другого—невідомо коли, як і через віщо порвалась між подружжям та духова гармонія, що його звязувала; вже „бідаха Опанас не смів сидіти в жінчиному кабинеті", як до жінки приходив хто з літературним визитом ***); далі Марія Олександровна за кордоном, а „бідаха Опанас" поневіряється по глухих закутках Чернигівщини, тяжко заробляючи на себе й на дружину, тільки й думаючи, що про неї й дожидаючи її так, як уміли дожидати тільки героїні Вовчкових оповіданнів. ***) Гармонія пропала, а з нею пропала й та щира безпосередність, що такою запашною атмосферою обвівае перші оповідання Марка Вовчка, зникае з них краса... Оповідання такі, як перші, могли писати Опанас і Марія тільки вдвох і тільки тоді, коли їх звязувала повна гармонія. Оповідання, написані то-

*) Див. „Рада" ч. 210.

*) Огоновський—Исторія литературы русской, ч. III, в. 1, стор. 228.

**) Т. Г. Шевченко—Кобзарь. у Празі, 1876, т. 1, стор. III—IV.

***) Про це дивись докладно в брошюрі М. З. „Аѳанасій Васильевичъ Марковичъ".

Перше слово про історію України на Вищих Жіночих курсах в Петербурзі.

Сьогодня, 12-го сентября, читалась на В. Ж. К. вперше лекція по історії „Южной Руси".

В авдіторії і побіля неї великий натовп слухачок. Настрій піднесений.

Всі чекають. Ось гучно залунали оплески,—се ввійшла проф. А. Я. Єфіменко.

Шановна добр. Єфіменко в своїй першій лекції дуже гарно і яскраво з'ясувала перешкоди, які до останнього часу не давали змоги вчити історію України і взагалі місцеві історії.

„Наука переплелась з політикою", „задля науки не було волі", „російська історія ігнорірована місцеві історії"—так казала добр. Єфіменко.

Се дійсно так. І ще й тепер наука в неволі, а особливо наука на Україні.

І сумно, що нам, українцям, історію України доводиться слухати на російській мові, і чудно, що і досі бояться „Южную Русь" назвати її дійсним назвиськом, Україною. Алеж крок наперед вже зроблено. Перед нами той факт, що навчення „единої російської історії" одходить потроху в „область преданій".

І ще запевне дуже доведеться нам напружувать сили, але близько вже той час, коли по вищих, середніх і нижчих школах залунає українська мова, послі-українці здобудуть собі право, святе право людини,—розвиватися на своїй рідній мові!

Українка.

Петербург.
12. IX. 07 р.

До виборів у третю Думу.

= **Полтава.** На восьме сентября у повіті призначені були волосні сходи задля виборів уповноможених. Вибори відбулись тільки у 10 волостях, а в останніх 10 виборів не було, бо не зібралось законне число селян. Спочатку гадали, що вибори не відбулись випадково, але потім виявилось, що це було зроблено навмисне. Напр., у Диканській волості старшина поштрафував по 50 коп. усіх тих, хто не прийшов на сход і призначив новий день сходу. Настав цей день, і на вибори знов ніхто не прийшов; тоді старшина поштрафував уже по карбованцю і ще раз призначив вибори. Але й це „мѣропріятіе" старшини не помогло: на сход ніхто не прибув і вибори так і не відбулись. По других волостях, хоч старшина й не накладав штрафу, сходи не відбулись через те, що селяне самі поміж собою постановили у Думу нікого не вибірати, бо вже набридло, „а у нас, кажуть вони, е й инша робота".

Факт, подібний Диканському, досить гарно характеризує той індіферентизм до виборів, який запанував серед селян. Ще до циркуляра про розділ дрібних землевласників на курії селяне мали хоч яку-небудь надію на те, що в Думу попаде хоч хто-небудь з своїх, котрий буде справжнім оборонцем інтересів селянства. Але циркуляр відняв і останні надії селян, і ні для кого не диво, що у них склався такий песимістичний погляд на Думу, а наслідком такого погляду можливі „Диканські історії".

= 13 сентября одбулися вибори уповноможених од **Стрижавської волости** (вінницького повіту). Волосний писарь намагався, щоб вибірали сільського старосту, великого панського підлипайлу, та це йому не пощастило, й сход вибрав двох лівих селян. (Од вл. кор.).

= **Зіньків** (на Полтавщині). Зіньківська повітова виборча комісія скасувала вибори в двох волостях—Кузелинській та Камишанській. Причиною скасування послужило те, що на виборчих сходах було менше $^2/_3$ селян, які мають право брати участь в волосних сходах.

Та ж комісія скасувала вибори одного уповноможеного од Онішнянської волости—Івана Рябоконя. Причина скасування—Рябоконь не має власної землі й не господарює в селі.

14 сентября од з'їзду дрібних земельних власників 1-ої категорії не вибрано нікого, бо на з'їзд явилось тільки 2-ое.

Од з'їзду дрібних земельних власників другої категорії обібрано 2. С. Ю. Лихопоя—116 десят., земський начальник 2-го участка зіньківського повіту, октябрист, та М. Н. Сникупова,—десят. 80—крайній правий. (Од вл. кор.).

= **Глухів** (на Чернигівщині). З наказу п. губернатора вибори виборщиків до губерського виборчого зібрання в обох з'їздах городських виборців гор. Глухова призначено на 26 сентября.

Для виборців **м-ка Вороніжа** (глухівського повіту), які належать до другого з'їзду городських виборців, призначено окрему урну в м-ку Вороніжі.

(Од вл. кор.).

= 11 сентября одбулися в **Черкасах** вибори уповноможених од дрібних земельних власників. По списку з цілого повіту повинно було з'їхатись до сотні чоловіка духовенства і душ з 60 дрібних власників, а проте брало участь в виборах тільки 65 душ священиків. Чому ніхто з земельних власників не явився—невідомо; може через свою байдужність до виборів, чи може оповістки розіслано їм занадто пізно? Духовенство по де-яких повітах бажало виділитись в окрему курію, а в нас це зробилось само собою. Завважити можна ще на виключну акуратність місцевого маршалка, голови виборів, який звелів замкнути двері зали в 12 годин без 1 хвилини, і коли через дві хвилини надійшло ще душ 16 священиків, то на всі прохання пустити він їм одмовив. На цих виборах обібрано 22 священика, переважно правих. (Од вл. кор.).

В СУДІ.

Справа про революційний рух в Рижськім повіті.

В осени 1905 року, коли народній рух в Росії взагалі прибрав грізних розмірів, в Ризі було скликано з'їзд од всіх волостей ліфляндської губернії. На з'їзді було обмірковано та ухвалено проект волостного самопорядкування, якого й було тимчасово заведено в де-яких волостях Ліфляндії та Курляндії. Між иншим, таке волостне самопорядкування було заведено в Рижськім повіті, де воно послужило базою для революційн. руху. В ноябрі 1905 р. по багатьох волостях рижського повіту заклались бойові ватаги, які зосновували свої вчинки на нових статутах волостного самопорядкування. В кінці ноября в рижськім повіті одбувалися криваві події, які викликали кривавіж кари з боку адміністрації. Революціонери арештували майже цілий ескадрон драгунів, з ескадронним командіром на чолі. Кількох драгунів поранено й одного вбито. Арештовано було також представників повітової поліції, з яких чотирьох було вбито. Попсовано залізницю, обстріляно військовий поізд та спалено кілька баронських посадів. Вся влада в повіті була тоді в руках революціонерів, які видавали часом „пропускні свідоцтва" баронам або представникам поліції. Так тяглося до половини декабря, коли прибули карні експедиції. Не лічучи розстріляних людей та спалених садиб під час втихомирення, ще було потягнено до суду силу людей за „узброєне повстання". Кілька судових справ вже одбулося, й немало людей вже розстріляно по приговорам цих судів. Тепер одбувся „останній акт трагедії": рижський военно-окружний суд цими днями розглянув справу останніх обвинуваченых. 22 душі засужено на смерть; крім того, кілька десятків засужено до каторги. На смерть засужено, між иншим, волостного писаря Кродера та вчителів Малта й Боровського. Кродера обвинуваченo, як головного керманича руху, хоча люде, які близько знають цю дійсно видатну людину, запевняють, що він ставився вороже до всяких насильств, що він стояв тільки за розумні народні вчинки проти баронства. Але військовий суд поглянув на справу надто строго, відповідно голосу німецько-баронської преси, яка вимагала жорстоких кар для „бунтівників". Навіть після присуду одна газета написала, що треба покарати на смерть ще адвоката Берга, який наче б то являється найголовнішим керманичем всього революційного руху в країні.

Тепер військовий суд має розглянути справи про революційний рух в иших повітах.

Справа про замах на життя військового міністра.

В кінці сентября в петербурзькім военно-окружнім суді має розглядатись справа „північної краєвої бойової „дружини" партії с.-р.", яка мала намір вбити військового міністра Редігера. Члени цієї ватаги хотіли кинути бомбу в автомобіль міністра в ту хвилину, коли останній вийде з військової ради й поіде по Адміралтейській ул. додому. З цією метою революціонери почали стежити за міністром, вибравши для цього кавярню проти військового міністерства та Олександровський садок. Відомости про те, коли одбуваються наради в військовім міністерстві й коли приїздить міністр, давали військові писарі Гуменський, Римша та Руссок. Стежили за міністром Лісовська та Гельмс, під орудою анархіста Супєвського. Кинути бомбу мала якась дівчина, яка ще досі не сказала свого імення й призвіща. Поліція, яка стежила кілька днів за бойовою ватагою, 19 июля пустила порожній автомобіль од ганку військового міністерства. До автомобілю швидко пішли мущина й дівчина з бомбою, заміряючись кинути її, але їм не дали цього зробити. У арештованих знайдено крім бомби ще й револьвер з отроєними набоями. В цей самий час в Олександровськім садку було арештовано двох особ, які сігналізували бомбістці та її товаришеві.

Казенну співробітницю казенної газети—на 2 місяці в тюрму.

В ч. 21 газети „Россія" було умѣщено замітку під назвою „Чутки про розтрату". В замітці повідомлялось, що ревізія управління кордонної варти Надамурської округи викрила недостачу 400 тисячів кожушин, висланих салдатам, й вияснила, що ці кожушини було продано по 10 карб. за кожну. Як каже замітка, начальника округи генерала Чілагова потягнено до одповідальности, й його викликано до Петербургу. Але він несподівано заслаб і виїхав за кордон, звідки, розуміється, не повернеться.

Ображений цією замітою ген. Чілагов подав позов на редактора газети „Россія" фон-Бріскорна, обвинувачуючи його в наклепі. Фон-Бріскорн, як цього й треба було сподіватися од такого редактора, зараз же перепросив Чілагова й викликав призвіще автора замітки,—д-ки Уманець, яка й заняла 15 сентября місце на лаві обвинуваченых в петербурзькім окружнім суді.

Д-ка Уманець на суді боронилась сама, заявивши, що вона „адвокатам не вірить". Вона казала, що про цю розтрату знав ввесь Петербург, але всі боялися балакати про це, бо ген. Чілагов—людина дуже сильна; тільки вона одна наважилась написати в газеті, в якій вона працює „не за-для пятачків", а за-для пріччіпу.

Голові раз-у-раз доводилось припиняти „пріччіпіяльну" співробітницю „Россіи" та завважати, що її красномовність тут зовсім не до-речі.

Суд признав, що д-ка Уманець винувата й присудив її на 2 місяці до тюрми. Присуд цей, згідно з постановою суду, мусить бути надруковано в „Вѣдом. Спб. градоначальства" та в „Спб. Вѣдомостях".

Останні вісти.

(По телеграфу та з газет).

Вибори до Державної Думи.

Петербург, 17 сентября. З наказу П. Столипіна російській людності г. Оренбурга дозволено вибірать виборців окремо од инородців.

Кутлер одмовився виставити свою кандидатуру в депутати.

Вибори в Петербурзі мають відбутися між 12 та 15 октября, перебалотировка не пізніше 24.

Трудовики в Петербурзі виставляють крім инших кандидатуру Поссе в Державну Думу.

В сферах рішено, коли Дума згодиться з постановами земського з'їзду, не перешкожать її роботі. Коли ж вона змінить ці проекти в поступовому напрямку, енергійно одстоювати проекти правительства.

В октябрі в раді міністрів буде розглянуто обрахунок державних прибутків та видатків на р. 1908 і внесено в Думу в день її одкриття.

Переяслав, 17 сентября. З усього повіту прийшли звістки, що за уповноможених од сільських сходів вибрано селян поступового напрямку. По боришпольській волості вибрано за уповноможених—Сайка, члена 2 Державної Думи, та другого селянина—поступовця.

З'їзд уповноможених од волостей назначено на 23 сентября.

Варшава, 18 сентября. Польська прогресивна партія оповістила, що вона одмовляється од участи у виборчій концентрації, бо народно-демократична партія категорично одмовила дать поступовцям головнішу ролю в польському коло в будучій Думі.

В судах.

Кременчук, 17 сентября. Харьковська судова палата присудила власника друкарні Іога та наборщика Гуровича до кріпости на чотирі роки, і наборщика Козарновського—на заслання. Іога та Гуровича обвиновачували за надрукування прокламацій робітничої партії, а Козарновського і за належність до цеї партії.

Петербург, 17 сентября. Кончились промови оборонців по справі про военну с.-д. організацію; приговора сподіваються на 19 сентября.

Умань, 17 сентября. Окружний суд почав розбірати справу про уманський погром в октябрі р. 1905. Обвинувачених 54. Справа протягнеться де-кілька днів.

Владивосток, 18 сентября. У военному суді втрете було розглянуто справу про ограбування сібірського банку: одного присужено до смертної кари, суд постановив прохати про зменшення кари; инших підсудних виправдано.

Смертні кари.

Москва, 17 сентября. Вночі на 17 сентября виконано смертні присуди над Толпекиним, Борисовим та Мельхановим.

Труси та арешти.

Петербург, 17 сентября. На Калашниковському проспекті знайдено велику потайну друкарню.

На Ізмайловському проспекті затримано візника, що перевозив великі тюки с.-р. прокламацій.

Вночі при трусі арештовано трьох в священицькому убранні і наперсних хрестах; арештовані жили по фальшивих документах.

Севастополь, 18 сентября. 16 сентября затримано девять чоловіка, які хотіли підбурить салдатів брестського полка до розрухів. Між арештованими — Гринський, поручик колишньої квантунської кріпосної артілерії.

Шкільні справи.

Петербург, 17 сентября. Дозволено прийняти в університет 350 євреїв.

Директор петербурзького політехнікума Посников подав в одставку. Замістителями його називають Левінсона-Лесінга та колишнього директора київського політехнікума Шателена.

ді, як почали вони жити нарізно, втратили запашну поезію попередніх і натомість нічого не придбали.

Я, певна річ, не встоюватиму за деталі цього процесу, що коротенько тут накидав, але що в загальних рисах він був іменно такий, та инакшим і бути не міг—на це маємо певні біографичні докази. З фактів біографії Марії Олександровни,—беру тільки її, бо тепер вона заступила перше місце в дуеті,—та почасти і з самих творів Марка Вовчка виразно визирає її непідготовленість до тієї ролі, яку довелось їй грати серед українського громадянства,—іменно українського, бо ж не російськими оповіданнями зроблено їй славу і популярність. Величезний і по заслузі, але для самої Марії Олександровни, можна думати, несподіваний успіх безпретензійних, хоч і талановитих оповіданнів, оті фиміями з десятьох кадильниць, оте становище центра петербурзької громади та „божества" серед земляків—закрутили голову Марії Олександровні й роздмухали искру того „запеклого егоїзму", про який згадує в цитованому листі до Огоновського Куліш. Звідси оті „безобразныя отношенія"—відповідного українського виразу я не можу добрати—до чоловіка, які, коли б навіть одкинути Кулішеву картину літературних вивптів, у тій чи иншій формі виразно проступають у родинному житті Марковичів. Але разом з колосальними претензіями звязки з українським громадянством у Марії Олександровни були занадто слабкі і чисто позверхові: повстали вони і підтримувалися спершу, за доброї злагоди, через Опанаса, а коли злагода минула—успіхом і кадильницями, але вони не розвивались, не міцніли, а через те і рвались дуже легко. На першій порі силою інерції вони ще держались, але де далі—інерція слабла, нового нічого не прибувало до літературного надбання й успіх охолов, а тут ще смерть Шевченка, занепад „Основи", розпад петербурзької громади, Валуєвський циркуляр і, нарешті, як остання перетята нитка, смерть Опанаса—і звязки цілком завмерли. Завмерли так радикально, що впродовж цілих десятків років і сліду їх не відшукати, що живий в дійсності власник псевдоніма Марко Вовчок стався мало не мифичною якось фігурою в очах українського громадянства. Для українства, як громадсько-політичного руху з певними завданнями, метою і програмою, Марія Олександровна як була, так і лишилась чужою людиною, зайдою, а не органичним співробітником. Звязки, правда, були ще раз на-ново почалися кілька років перед цим, коли видавництво „Вік" обернулось до неї за дозволом випустити „Народні оповідання" новим виданням, і виявились між иншим присилкою „Чортової пригоди", що й надрукована була в „Кіевской Старинѣ"; але зробити ці звязки міцними й живими вже було запізно і вони зразу ж порвалися. Марія Олександровна обіцяла прислати ще нові оповідання, та так своєї обіцянки і не справдила. Блиснувши в „Чортовій пригоді" в-останне відгуком колишнього—чудовою мовою, Марко Вовчок замовк на віки... *).

Та було щось і в самому таланті Марії Олександровни, скільки він одбився на творах Марка Вовчка, і в обставинах загально-російського життя, що й свою частину до того кінця окинуло. Талант Марка Вовчка був гуртовим талантом юрби, маси,—і от поки він обертався в сфері такого добре йому відомого гуртового з'явища, як кріпацтво, він справлявся з своїми темами так, що й вимагати кращого не можна. Та от зникло кріпацтво; якийсь час можна було, певна річ, обробляти в письменстві його пережитки, наслідки і т. п., але вічно жити старим, обертатися, мов білка в колесі, серед минулого письменникові не можна, тим більше, що життя, хоч і не прудко може, але все далі відходило від кріпацького грунту. Треба було шукати инших тем, або братись до инших методів письма. Талантові індивидуалістичному легко було потрапляти за життям, бо нова робота йому властиво й не була новою: йому доводилось малювати ту саму індивидуальну психологію, тільки за нових обставин і на новому грунті. Не те талантові гуртовому; гуртова психологія переміняється поволі, за переступних часів багато усяких впливів перемішується, старий світогляд руйнується, новий наростає й формулується повільно—і от талант, що звик мати діло тільки з гуртовою психологією, викинуто з стихії, йому звичної, в якусь иншу, де розглянутись важко і треба йти напомацки.

*) До речі,—в одному з листів до видавництва „Вік" Марія Олександровна писала: „в мене чимало з старовини, та як думалось, що вже до смерти не доведеться того ворушить, то і лежить воно позаховане. Треба часу, щоб усе те порозгледіть та порозбіратись. Нехай трохи одужаю, то, сподіваюсь, не забарюсь Вам прислати де-що з старовини" (лист із датою 1-. III. 1901. Цікаво б дізнатися, яка спіткала доля цю літературну спадщину? Поминаючи вже чисто літературний її інтерес, може там би знайшлось де-що, що б помогло розплутати ту загадку з псевдонімом...

А тим більше, як перебуваєш здалека від того процесу життя, як це було з Марією Олександровною, що самий гарячий час після реформи жила за кордоном. Оцим, здається мені, й можна в де-якій мірі пояснити оту безрезультатну шуканину Марком Вовчком нових людей, протестантів, яких проте він ніяк не може намацати твердо; отой поворот до етнографичних та історичних сюжетів, що надто виявився як-раз в останніх його українських творах („Невільничка", „Кармелюк", „Дев'ять братів"...) Друкуючи „Чортову пригоду", редакція „Кіевской Старины" з слів автора зробила примітку, що ідея оброблювання народних казок належить Шевченкові, який ніби-то прохав автора написати йому „копу-дві, або п'ять, а то й сім кіп казок" *). Це, певна річ, можливо, і нічого в цій ідеї лихого нема: чому й казки не обробити, як вона того варта? Письменник може і старі сюжети обробляти, але коли він у житті не напомацки йде, його все-таки більше тягтиме в сферу дійсного життя, де кипить справжня боротьба, а не фантастичні пригоди з чортами. Шевченкові он—дарма, що це його ідея—ані гадки самому взятись за оброблювання казок, а тим часом зверніть лишень увагу, з якою слухняністю, обіруч, хапається Марія Олександровна за той заповіт, що—не знаємо, серйозно, чи жартома—їй дав Шевченко. І це легко зрозуміти: тут для неї немов якорь порятунку був, бо по-за кріпацтвом та етнографичними сюжетами звязки у неї з українським життям були неміцні й не давали зручних тем. Може бути, коли б обставини прияли, Марія Олександровна й вийшла була б із того прикрого становища, в яке її поставив переступний час громадської переформовки; може б вона або розглянулася серед нових гуртових течій або навчилася б краще схоплювати індивидуальні образи, але... на цій дорозі переняли її ті обставини, про які була у нас попереду мова, і не дали їй увійти в курс життя й захопити з його глибу нові теми, нові образи... До цього спричинилась, може, і праця російською мовою...

Автор одного з некрологів Марії Вовчка (властиво Марії Олександровни), д. Чаговець, докірливо згадує щось про „шовинистическіе упреки, которые посыпались писательницѣ за служеніе „московщинѣ" („Кіевск. Мысль", № 192). Я зовсім не думаю ставити таких цілком безглуздих докорів за працю російською мовою, та, скільки знаю, їх ніхто й не ставив ніколи, і певне д. Чаговець просто чогось недочув. Те, що українські письменники пишуть також і російською мовою, само по собі, певна річ, не дає приводу для докорів, бо такою працею письменник може служити тій самій ідеї українського визволення, як і на рідному грунті. Недавно, напр., вийшла російською мовою книжка проф. Грушевського „Освобожденіе Россіи и украинскій вопросъ", або ще раніше його ж такий „Очеркъ исторіи украинскаго народа", але не тільки докорів за це авторові ніхто з українців не посилав, а навпаки, усяке раділо, що появились книжки, яким давно слід було появитись. Це так ясно, що й доводити не треба, і коли я кажу, що праця російською мовою спричинилась до занепаду Марка Вовчка, то маю тільки те на увазі, що ця праця давала Марії Олександровні готові шаблони і трафаретки і через те робила до де-якої міри непотрібною ту працю над розвитком свого таланту, що конче мусіла бути, як би автор лишився був на українському грунті. У відносинах українського громадянства до небіжки, виключаючи першу пору, справді було щось неприхильне, справді замість кадильниць повстало бажання „розвінчати" її, що найвиразніше може виявилося в листі п. Олени Пчілки до Огоновського, який лист покійний історик українського письменства мав безтактність опубліковати з усіма тими виразами, яких безперечно не слід було публіковати. Але не через український шовинизм ця неприхильність повстала, не через те, що дороге українцям ім'я Марка Вовчка появлялось під російськими писаннями, а через щось иньше, що після всього сказаного тут, сподіваюсь, читачеві не важко втямити. Обороняючи Марію Олександровну од небувалих докорів, д. Чаговець пише, що „служеніе правдѣ выше служенія языку" і що може сама „идея пропаганды освобожденія народа требовала, чтобы сфера ея распространенія не ограничивалась только языкомъ *небольшой* группы, сравнительно съ огромной массой *говорящихъ* и читающихъ на русскомъ языкѣ даже и по Украинѣ". Захопившись непотрібною думкою оборонити Марка Вовчка од „шовинистическихъ упрековъ", автор і не постеріг, як у його поруч маленької правди, лягла на папері величезна неправда, яку одразу видко з підкреслених слів. „Служеніе правдѣ выше служенія языку"—хто проти цього змагатиметься?—але така правда жадної ціни не має, бо хто від українських письменників вимагає писати по-українському, той не „служеніе языку" має на увазі, а як-раз—правді, народові. Мова тут тільки спосіб, який, правда, в процесі тієї служби і сам розвивається, робиться кращим і через те більше до служби придатним. „Служеніе языку" виходить, як бачите, само собою, по дорозі. Служачи правді, Марко Вовчок служив разом і українській справі в широкому розумінні, в яке складовою частиною входить і служба українській мові, тоб-то розроблювання її і пристосування до вищих форм людської творчости. Зате, облишивши без жадної потреби писати українською мовою, Марко Вовчок, *як український письменник*, схибив і що до самої правди, бо те ж тільки д. Чаговцеві правдою здається, що українське письменство має служити „небольшой группѣ сравнительно съ огромной массой говорящихъ и читающихъ на русскомъ языкѣ даже (!) и по Украинѣ",—на ділі воно зовсім инакше...

Як не як, а скільки Марія Олександровна брала участи в „Народних оповіданнях", стільки їй безперечно належиться подяки і пошани від сучасного українського громадянства і з'особна від діячів нашого письменства. Власне, вважаючи на останніх, мені хочеться закінчити цю статю маленькою історичною паралелею. Марко Вовчок, як знаємо, виступив на арену громадсько-літературної діяльности за переступної доби, коли захитався кріпацький лад і почали витворюватись нові форми життя; зійшов із сцени особою Марії Олександровни знов таки за переступної доби, коли захитались форми політично-громадської неволі, на заміну яким мусять прийти основи нового, вільного життя. Син свого часу, Марко Вовчок чесно послужив тоді своїм пером справі визволення рідного народу з неволі кріпацької і мені здається, що нічого кращого я не можу побажати сучасним діячам нашого письменства, як те, щоб вони так само послужили теперішній справі часу—боротьбі проти теперішніх форм неволі та визвольній праці на користь рідного народу...

С. Єфремов.

26. VIII. 907.
У Ситківцях.

*) „Кіевская Старина", 1902 року, кн. X, стор. 141.

Одеса, 18 сентября. Фізіко-математичний факультет постановив звернутися до міністра народньої освіти з проханням прийнять особисто професора Каменського та вислухать його пояснення.

Одеське повітове земське зібрання постановило завести в повіті вселюдську освіту.

Забастовки.

Варшава, 17 сентября. На станції Голоног привислинських залізниць забастовка робітників; триста вагонів не розгружено. Прибуло 340 салдатів; вночі арештовано 18 робітників.

Баку, 18 сентября. На промислах Теракопова після півтора місяця забастовки приступили до роботи.

На промислах „Руно"—італійська забастовка; добувають нафти стільки, що її насилу стає на топливо.

Терор.

Одеса, 17 сентября. В 10 год. вечора на Молдаванці була перестрілка, городові відповідали з винтовок. Поранено дворника одного будинку.

Луцьк. В маєтку Шнанов князя Радзивилова позбавлений служби лісник зарубав сокирою управляющого Грузьку.

Сімферополь, 18 сентября. В евпаторійському повіті під час перестрілки одряду вбито стражника і одного розбишаку.

Лодзь, 18 сентября. В Заходні тяжко поранено трьома вистрілами шевця, що йшов улицею.

Тифліс, 18 сентября. Розбишаки коло села Ардва захопили в полон велику поміщицю Калантарову та тифліського купця Абовьянца; за Калантарову розбишаки хотять 20.000 карб. викупу, а за купця—тисячу.

Сім озброєних злочинців, з яких у одного була бомба, ограбили контору на заводі Сосіна.

Смертельно поранено купця Ростоева; одного з розбишак арештовано.

Затримано терориста, що вимагав грошей; на його підозрівають, що він мав участь в замахові на життя генерала Долуханова.

Баку, 18 сентября. Поранено механика промисла бибейбатського товариства Котовського. Причина замаху—помста робітника, позбавленого служби.

Земські справи.

Гадяч, 18 сентября. Земське зібрання асігновало на будування пяти шкіл в хуторах 10.000 карб., в селах 18.000 карб., на видання народньої газети 3.000 карб. Особливу увагу звернуто на заходи для поліпшення селянського хазяйства.

У Фінляндії.

Гельсингфорс, 18 сентября. Сеймова комісія основних законів висловилась за перечислення 20.000.000 марок в державне казначейство для военної допомоги.

На станції „Кюми", коли проїздили сенатори Метелин та Ігнаціус, робітники зробили ворожу демонстрацію. Поліцейським, які охороняли сенаторський вагон, довелося розгонити натовп.

За кордоном.

Шанхай, 18 сентября. Імператорський указ предписує міністерству внутрішніх справ негайно приступить до організації самоурядування в провінціях. Указ цей вважають за підготовчі заходи до заведення конституційного ладу. Опубліковано також указ, який предписує надалі на вищі посади в провінції призначати тільки особ, дуже добре ознайомлених з сутю конституціонализма.

З наукового, літературного та артистичного життя.

> **„Український всенародний університет"**—таку назву намірялись дати члени фундатері просвітньо-наукового „Товариству українських наукових викладів імени Петра Могили", яке кілька років тому було засновано з ініціятиви і заходами посла проф. д-ра Ол. Колесси. Але через перешкоди австрійського уряду до цього часу „Т-во Петра Могили" не може одержати права на бажану назву і за час свого істнування майже нічим не виявило своєї діяльности. Тепер, як сповіщає „Діло", т-во уконституовано і має намір виступити активно на ниві культурно-просвітньої праці. „Не входючи в обсяг ділання наших культурних товариств, як „Просвіта", або „Наукове Т-во ім. Шевченка", нове товариство *буде доповнювати їх діяльність* (?). „Коли „Просвіта" несе народові промінь просвіти письмом, то нове т-во понесе його живим словом, зачіпаючи поки-що від міст і містечок, доки не дійде в дальшім розвою сільських читалень; коли „Наук. тов. ім. Шевченка" занімається плеканням науки та її розвоєм,—нове товариство займеться популяризацією науки серед цілої нашої суспільности.

Як видно з де-яких уступів статута, що наводить „Діло", нове т-во має своїм завданням ту саму мету, яку поставили собі й „Просвіти" й „Наук. Тов. ім Шевченка", так що „намір доповнити діяльність" цих істнуючих товариств, очевидно, має більш-менш платоничний характер.

▷ Віденський учений Селін, який веде **розкопки в Палестині**, натрапив тепер на руїни старинного міста Єріхону. Розкопки ведуться на пяти місцях давних руїн. Вже в глибині від 1 до 2 метрів Селін найшов сліди давнього канаїтського життя. Крім усього в одній долині він відкопав старинний арабський палац штучну криницю та цілий архів з табличками клинового письма, яким писано до того часу, поки була вигадана азбука. Селінові дають кошти на цю праці віденською багаті люде.

> **Новий незалежний орган народнього учительства.** З початку жовтня с. р. у Львові почне виходити щотижневий журнал народніх вчителів—„Луна" під редакцією Юліяна Ловицького. Тижневик буде мати на меті, головним чином, оборону української народньої школи, а поруч з тим організацію та оборону прав та інтересів народнього учительства. Передплата на рік—8 корон.

Редакція має таку адресу: Львів, Ринок, 10. (Свобода).

Театр і музика.

Городський театр.

„Пікова дама" уявляє з себе завершення довголітнього процесу виробки найбільш підходящого до індівідуальности П. І. Чайковського оперного стіля. В ній гармонійно зійшлись два елементи його оперного таланту—то сильна драматичність і мягка, пішна ліричність.

Яко драматичний композітор, Чайковський—„жорстокий талант". Музика його до „Пікової дами" повна потрясаючої первовости і байроничного песімізму; реалізм її драматичних ефектів по силі вислову стоїть далеко вище над усім тим, що істнувало до Чайковського в оперній літературі. Що може бути драматично сильніше від музики Чайковського до 5 картини його „Пікової дами"?—Ця думка композітора символізувать спомини Германа про похорони графині церковним хором за кулісами pianissimo; цей гул вітру на хроматичних гаммах, коли на могутньому forte з мелодією „трьох карт" з'являється мара мертвої графині—прямо геніяльні!...

Така опера, як „Пікова дама", при виконанні її на сцені, вимагає від артистів дуже багато продуманости, а ще більш—на протязі всеї опери—потрібного настрою. Без нього у слухача не лишиться цілости враження.

Артисти городського театру в спектаклі 17 сент. именно цього настрію і не дали в „Піковій дамі". Окремі моменти були гарні, а цілости не було. Так, Герман (д. Мотін), почавши 1-шу карт. гарно, другу картину, в кімнаті Лізи, провів без страстного запалу закоханої істоти, коли, навпаки, його становище вимагало від нього більш експресії і почуття. д. Балановська (Ліза) в цій самій картині, здається, зовсім не перейнялась психологією момента. Але такі сцени, як у казармі, біля містка, і в ігорному домі д. Мосін і д. Балановська провели чудесно. Особливо удалось Мосіну сцена в казармі.

Решта артистів були на своїх місцях. Д. Андреев дуже правдиво провів роль графа Томського. Д. Правдіна уміло співала партію графині. У д. Полуянова усе було б на місті, коли б він недотонірував. Йому теж радили б співать слова: „я вась люблю", звертаючись до Лізи, а не до д. Пагані.

К. Стеценко.

ДОПИСИ.

Сміла (черкаського повіту на Київщині). 9 сентября одбулись збори комісії, котра міркувала про одкриття в Смілі гімназії, або реальної школи. Потреба в середній школі почувалась в нас уже давно. Та й справді, таке велике місто, як Сміла, в котрому лічиться 25 тисячів людности, є два цукроварних та один пивоварний заводи, бобринська залізнича майстерня та багато маленьких промислових підприемств—ніяк не могло обходитись без середньої школи. Не маючи ж своєї школи, заможніші селяне мусіли посилати своїх дітей в инші місця, де були гімназії,—здебільшого в Черкаси. За останні два чи три роки в черкаській гімназії стало стілько учнів з Смілої, що для них стали одводить спеціяльний вагон, в котрому вони і їздять що-дня в гімназію. 1905 року, під впливом визвольного руху, видатніші з смілянських громадських діячів запропонували було одкрить в Смілі середню школу, але за браком коштів ця справа стала тілько „притчею во языцѣхъ". Спірнула вона на світ Божий аж цього року.

Комісія складалася з 63 чоловіка. Обміркувавши всі умови відкриття середньої школи в Смілі, вона прийшла до того висновку, що на відкриття треба 15.000 карбованців. Потім комісія поділила своїх членів на три відділи: 1) Члени-фундатері вносять пай 100 карб.; діти цих членів користуються правами безконкурсного поступлення в школу. 2) Члени дійсні вносять 10 карб. зараз і по 10 карб. щорічно—десять років, після чого вони теж робляться фундаторами. Діти дійсних членів мають „перевагу" при поступленні перед сторонніми. 3) Члени-співробітники платять по 5 карб. зараз і потім щорічно по 5 карб. —20 років, після чого й ці стають фундаторами. Діти співробітників користуються тими ж правами, що й діти дійсних членів—„перевагою". Для євреїв істнуватиме 10 проц норма. Комісія постановила відкрить класичну 8-класову хлоп'ячу гімназію, або реальну школу. Статут взялася виробить друга комісія з кількох представників цієї. Одкрить гімназію тілько з початку 1908—9 учебного року. Будинок поки що наймуть. Зараз збірають гроші, зібрали вже 4.000 карбованців.

С. Немерче (могилівського повіту). Цікаве з'явище трапилося цими днями в маєтку пана Бушинського. На току молотила машина пшеницю. Опівдня ті, що складали пшеничну полову, побачили на самім вершечкові високої стирти вогонь. Через кілька хвилин цей вогонь розгорівся і загрожував обняти всю стирту. Всі, що були біля машини і ще на сусідніх полях, кинулися гасити і якось вирятували більшу половину стирти. Причину цього з'явища бачуть в тім, що полова, будучи вохкою, зіпріла і занялася сама. Добре, що трапилося де вдень, бо як би вночі, то певне забалакали б про підпал.

—

М-ко Іванков, радомисльського повіту (на Київщині). Єсть у нашому містечку товариство запомоги вбогим, за членів у якому головним чином, місцеві чиновники та де-які окружні поміщики. Але треба правду сказать, що в наших „убогих" т-во не має ні спочуття, ані симпатії. І все то через те, що з самого ж початку свого істнування це товариство зарекомендовало себе погано, так що іванківці здебільшого дивляться на його тільки, як на панську затію. Де-які члени цього товариства пишаються своїм громадським становищем і з тою злидотою, що власне для неї й організовано саме ж товариство запомоги, мати якісь стосунки вважають „за низость", а через те власне не знають ні справжніх потреб вбогої людности, ні її інтересів. Дотого ж, як і піде вбогий чоловік за допомогою, то—так уже заведено—мусить спершу попостояти трохи з голою головою перед доброчинцем, приставити свідоцтво про свої злидні, аж тоді тільки може дадуть йому якісь 20—30 коп!..

Розуміється, при такому становищі річей і не дивно, що в товаристві справді кат-ма грошей. При тій байдужності широких мас до його вже ніякі, навіть і добродійні, заходи не помагають. Яскравим доказом тому може бути хоч би оцей епізод з життя нашого товариства.

Двічі за літо, щоб сяк-так збільшити свої кошти, воно робило вистави. Але обидві одбулися майже з дефіцітом. Не помогла навіть близька участь в останній виставі і п. пристава, що згодився товариству роспродати білети. Воно так, справді білетів роспродано було більше, але байдужність людности до самої затії зосталась та ж сама, бо на виставу і цього разу мало хто пішов. Та й то хоч білети були „роспродані" де-кому, а гроші за їх п. приставу довелося і самому стребовувати і навіть через стражників... А тим часом т-во могло б розвиватися, коли б ступило на инший шлях.

Треба мать на увазі, що в Іванкові, як мабуть це і скрізь останніми часами, людність уся—як поміж євреями, так і поміж християнами—дуже тягнеться до освіти. Не зважаючи на те, що в містечку є двохкласова школа, що-місяця містечко наше витрачає ще на репетіторів до 500 карб. Особливо прагне освіти та молодь, що кінчає двохкласову школу, а через своє матеріяльне становище не має спромоги десь далі ще вчитися.

От тут би і повинно ціти назустріч громадянству наше товариство замомоги вбогим. Чим мало вести якусь тільки „прохану" копійчану запомогу, далеко краще зробило б воно, як би завело в містечку громадську бібліотеку, де можна було б діставати всі кращі твори і російської, і вкраїнської, та й взагалі світової літератури. Це багатьом принесло б куди більшу користь, як ті випрошені 20—30 коп. Можна було б товариству содержувати ще двох чи що репетіторів, які б підготовляли вбогих дітей екстернами за ріжні класи середніх шкіл...

Це все з успіхом можна б зробити, як би то іванківське товариство запомоги вбогим стало на цей грунт; у кошгах заневне воно не мало б потреби. Треба буть певним, що при близьких взаєминах товариства з самою людністю й при обопільній допомозі воно швидко росквітло б буйним квітом. Тоді чогось можна сподіватися й од вистав...

Редактор М. Павловський.

Видавець Є. Чикаленко.

ОПОВІСТКИ.

Співробітник „Ради" та „Л. Н. Вістника" шукає кондіції десь в селі недалеко од Київа. Має педагогічний досвід і добре знає німецьку мову. Листовне: ред. „Ради", для М. Г.; особисто—що-дня од 10 до 3 в. редакції „Ради". 5—2

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

(ред. „Україна", бувш. „Київ. Стар.").

На складі в Українській книгарні (у Київі, Безаківська 8) **зосталося ще небагато** примірників (на валеновому та слоновому папері) українського збірника **Вік** т.т. I-й поезія. т.т. II і III проза.

ЦІНА кожного тому 2 карб., раніш продавались по 3 та 4 карб. за том. Книгарням звичайна скидка. 10—3.

ВИДАВНИЦТВО

„Український Учитель"

у Полтаві випустило в світ такі книжки:

ч. 1. **Гр. Шерстюк.** Коротка українська граматика для школи. Часть 1-а ц. 20 к.
ч. 2. **С. Черкасенко.** Про небо. Популярна астрономія. Переказ за Фламаріоном - - - - - ц. 20 к.
ч. 3. „ Діткам. Казки і вірші. 10 к.
ч. 4. „ Як вродилась пісня. Казка. ц. 3 к.
ч. 5. „ Убогий жид. Казка. ц. 2 к.
ч. 6. **Гр. Ясинський.** Про Сивенького. Казка.
ч. 7. **Бр. Грімм.** „Казки". Поперекладав Гр. Шерстюк - - - - - ц. 3 к.
ч. 8. **С. Черкасенко.** Граматка - - - ц. 5 к.

Готується до друку літературний збірник для дітей.

Книжки можна добути: у Київі, в книг. „Україна"; в Полтаві в усіх книгарнях; в Одесі в книг. Т-ва „Просвіта"; у Харькові в книг. Іогансона; у Катеринославі в книг. Т-ва „Просвіта"; у Миргороді-в книгарні Повітового земства. 12—9

ПИСАННЯ

Осипа Юрія Федьковича

перше повне і критичне видання.

Видання фільольогічної секції Науковго Товариства імени Шевченка т. IV.

Купувати можна в конторі журнала „Літературно-Наукового Вістника".

Київ, Прорізна, 20, кв. 3.

15—2

Хочете

на свобіднім воздусі в товаристві забавитися, то прочитайте собі слідуючі книжки:

I. Опис 23 забав і 34 ігор бігових (31 стор.). 5 к.
II. Опис 18 ігор м'ячем (29 стор.) 5 коп.
III. Копаний м'яч (36 стор., 32 образ.) 15 к.

Association Footbal—Союзняк.

Продає Тов. гімнастичне „СОКІЛ", Львів, ул. Руська, 20. 10—8

Листовні картки

на украін. теми вийшли з друку:

1) „Чари" 2) „Характерник" з мал. фарб. В. Корнієнка 3) „Гопта і Залізняк у Грековому лісі", 4) „Сварка на майдані", 5) „У корчмі". Малюнки І. Бурячка ілюстр. до повісті М. Левицького „За Коліївщини").

Склад видання у Київі, Бульв.-Кудр. 7, кв. 5. М. Синицький.

Картки з мал. В. Корнієнка видані на користь Т-ва „Просвіта" у Київі. 10—2

Видання Товариства

„ПРОСВІТА"

у Київі.

1. **Драгоманов М.** Про українських козаків, татар та турків. З додатком про життя Драгоманова. Ціна 8 коп.
2. **Земельна справа в Новій Зеландії.** Переклала М. З. Ціна 2 к.
3. **Левицький М.** Як рятуватися при наглих випадках та каліцтвах. Ціна 3 коп.
4. **Календарь „Просвіти"** на рік 1907-й. Ціна 15 коп.
5. **Загірня М.** Як визволилися Північні Американські Штати. Ц. 15 к.
6. **Дорошенко Д.** Оповідання про Ірландію. Ціна 8 к.
7. **Загірня М.** Страшний ворог. Книжка про горілку. Ціна 5 к.
8. **Ів. Франко.** Ліси та пасовиська. Цена 3 коп.

Инші книжки:

Статут Товариства „Просвіта" у Київі, заснованого в пам'ять Т. Шевченка. Ціна 5 коп.

Теми для книжок; Виробила видавнича комісія Товариства.

Звідомлення Товариства „Просвіта" за рік 1906.

Склад видань у Товаристві „Просвіта" Бульв.-Кудрявськ. 10, кв. 6, і в книгарні „Кіевск. Старины", Безаківська ул. 8.

Безліч подяк одержуємо!

З надісланий **англійський шевіот**. Дуже кріпка, практична матерія для елегантного і солідного костюма, клітчаста, чи з искрою чорн., чи чорн. син., глад. коліру за кавалок в 4½ арш на цілий костюм ц. 5 р. 50 к., 6 р. 50 к., 8 р. 75 к., 10 р. і 11 р. 75 к. Тим, хто замовляє 3, чи більше кавалків, додається премія—потрібна до кожн. підкладка зовсім **без грошей**. Запак, кошт. фабрики. За пересилку платить той, хто замовляє, при бажанню налож. пл. Коли фабрика одержить гроші разом з замовленням, то надсилає замовлені речі без усяких з боку замовця, доплат.

Адресувати просимо: г. **Лодзь**, Фабрика шерстян. виробів **Т-ва „СЛАВА"**

Почався друком український ілюстрований

Одривний календарь на рік 1908

видання Т-ва „ПРОСВІТА" у Київі, заснованого у память Т. Шевченка.

Зміст: календарні відомости, портрети українських діячів, біографії, де що з історії і статистки України, про наукові та инші товариства на Україні і в Галичині, вірші, приказки, загадки, поради господарські, адреси українських газет та журналів і т. и.

Ціна для предплатників з доставкою або пересилкою під простою опаскою (бандероллю). 40 коп. під рекомендов банд. на 7 к. дорожче. Хто бере 10 прим. 11-й дістає даремне. Передплата приймається до 1 листопаду (Октября м.) в книг. „Київ. Стар.", Безаківська, 8, у Т-ві „ПРОСВІТА".

ГАЛОШІ

„ПРОВОДНИК"

патентовані

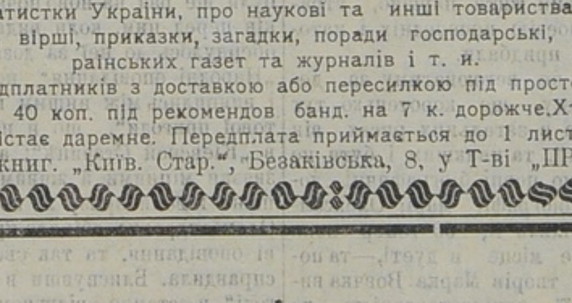

Найперші в світі, найміцніщі, найкращі по виробу і гарні по фасону.

БЕЗУМОВНА ПОРУКА ЗА НЕБУВАЛУ МІЦНІСТЬ КОЖНОЇ ПАРИ.

35—5